

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık /December 2018, c. 4, s.2: 826-838

Şair Verrâk'tan Gençlere Öğütler

Sermons to Youth from Poet Al-Warraq

Adnan ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı

Assistant Professor, Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Islamic
Sciences, Department of Arabic Language and Literature

Bilecik / TURKEY

adnanarlan81@hotmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3989-6612

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 08 Kasım / November 2018

Kabul Tarihi / Date Accepted: 12 Aralık / December 2018

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Aralık / December 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Arslan, Adnan. "Şair Verrâk'tan Gençlere Öğütler". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (Aralık 2018): 826-838.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Abbasîler dönemi Arap şiirinde öne çıkan temalardan biri olan zühd, Ebu'l-Atâhiye ve Ebû Nuvâs gibi şairlerde zirveye çıkmıştır. Zühd temalı şiirleriyle bilinen bir diğer önemli şair de Mahmûd Verrâk'tır. Verrâk, zevküsefa içerisinde bir gençlik hayatından sonra hayatın faniliğini anlayarak kendisini zühd konulu şiire vermiştir. Biçim olarak birbirinden epey farklı manzum eserler ortaya koyan Verrâk, ifadelerindeki içtenliği, anlaşılır sade dili ile öne çıkmıştır. O dünya hayatının gençlik şatafat ve süsüne aldandığını düşünmüş, gençlerin de aynı hataya düşmemesi için onlara karşı sorumluluk duygusu içerisinde "irşat" içerikli şiirler söylemiştir. Bu makale, Verrâk'ın divanında "gençlik" vurgusunu inceleyecektir. Gençliğin mahiyet ve akıbeti bağlamında söylediği şiirleri içerik bakımından incelenecektir. Girişte, zühd konulu şiir yazım geleneğinin Emevîler ve Abbasîler dönemindeki gelişimine kısaca değinilecektir. Sonrasında ise onun divanındaki "gençlik" konulu şiirleri araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Abbasî şiiri, zühd, Mahmûd Verrâk, gençlik

Abstract

al-Zuhd, one of the most prominent themes in the Arab poetry in the Abbasid period, came to the summit by the poets like Abû l-'Atâhiyya and Abû Nuwâs. Another important poem known with his poems on al-Zuhd is Mahmud al-Warraq. Warrak, after a youth life in pleasure, understood the s of life and apply himself to poetry on zuhd. Warrak produced a number of different works in verse form. He was distinguished by the sincerity in his statements and the simple language he used. He had thought that he was deceived by worldly gifts and pleasures in his youth and thus tried in his poems to guide young people with a sense of responsibility not to fall in same mistakes. This paper will examine Warraq emphasis on "youth un in his Diwan. Poems will be discussed in the context of the nature and the fate of youth. In the introduction, the development of poetry tradition on al-zuhd in the period of Umayyads and Abbasids will be mentioned briefly. Afterwards, poems About youth in his diwan will be researched.

Keywords: Abbasîd poem, zuhd, Mahmûd al- Warraq, youth.

Giriş

Emevîler döneminde özellikle saraya yakın bürokratik elitin ve üst komuta kademesinin aşırı gösterişli, israfkâr yaşamları dönemin en çok dile getirilen sorunları arasında yer almaktadır.¹ Aynı dönemde fetih hareketlerinin hız kesmeden ilerlemesi, bir bakıma İslam sancağının dünyanın dört bir bucağına doğru uzaması açısından olumlu bir gelişme iken diğer taraftan bu coğrafyalara ait servetin hilafet merkezine akması sonucu ortaya çıkan zenginlik, yönetimde bulunanların manevi coğrafyasını berbat etmesiyle de gayet esef verici neticeler doğurmuştur.² Kaynaklarda özellikle Emevîler dönemi saray hanedanı hakkında okuyanı dehşete düşürecek boyutta israf, ahlaksızlık ve sapkınlığa varan yozlaşmalar anlatılmaktadır.³

Emevîler sonrası kurulan Abbasî Devleti döneminde de manevi yozlaşma devam etmiştir.⁴ Eğlenceye düşkünlük dönemin çoğunluğunda görülen bir alışkanlık halini almıştır.⁵ Ahlaksızlık bir dalga halinde özellikle Küfe'de yaygınlık kazanmıştır.⁶ Arap edebiyat tarihi kaynakları bu ahlaki yozlaşmanın, “zühd” konulu şiirlerin ortaya çıkışında temel etken olduğu görüşündedir. Özellikle sarayda zevkusefa süren yönetici sınıfının ve onların çevresinde çöreklenmiş çıkarıcı yandaşların zevklerine hitap eden “hamriyyat” ve “mucun” konulu şiir söyleyen şairler ilgi odağı olmuştur. Bu durumun Müslüman Arap vicdanını rencide eden suretine tepki olarak daha sonra “zühd” temalı şiirleriyle hatırlanacak olan şairler seslerini yükseltmişlerdir.⁷ Dolayısıyla hicri ilk yüzyıldan itibaren zühd şiiri ve şairlerinin ortaya çıkışını sosyal bir olguya tepkisel bir davranış olarak değerlendirmek mümkündür. Zühd şiirlerinin

¹ Ali Aksu, “Emeviler Döneminden Sosyal Tabakalar”, *İstem* 8 (2006): 69.

² Yusuf Doğan, “Emeviler Döneminde Mizahı Etkileyen Faktörler”, *İstem* 8 (2006): 210.

³ Konu hakkında ayrıntı için bkz: İsmail Serdar Duman, *Emevilerde Sosyal Hayat* (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2004); Ali Delice, “Emevi Devletinin Yıkılış Nedenleri Üzerine Bazı Mülahazalar”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1999): 299-320; İrfan Aycan, “İslam Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/1702/18201.pdf> (Erişim: 29.11).

⁴ Lütfi Şeybân, *İlk Dönem Abbasilerde Kadın (132-232/750-874)*, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 1996), 54,74; Yusuf Ötenkaya, *Abbasiler Devletinde Siyasi Baskı, İsyan Ve Cinayetler (809-902)* (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2015), 36.

⁵ İhsan Arslan, “Muktedir Döneminde Abbasiler’de Sosyal Hayat”, *İstem* 17 (2011): 150.

⁶ Metin Parıldı, *Ebu'l-Atâhiye Şiiri*, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007), 21.

⁷ Şevki Dayf, *Târihu'l-edebi'l-Arabi el-asru'l-Abbâsiyyi'l-evvel*, 8. Baskı, C. II, (Kahire: Dâru'l-maârif, 1966), 399-413.

analizi aynı zamanda dönemin sosyal gerçekliğinin tersinden okunması anlamına gelmektedir. Zühd şairinin dünyayı terk, ölüm, yaşlılık gerçeği, haram arzulara vurgusu o dönemde yaygınlık kazanan “dünya sevgisi, yaşama hırsı, ölüm korkusu, gençlik hevesi gibi olguların toplum içinde yaygınlaştığına işaret etmektedir. O halde zühd konulu şiirin edebi bir ürün oluşu dönemin sosyal alışkanlıkları ve eğilimlerini tespit etmede ve veri sağlamada katkısının olacağı söylenebilir.⁸

Abbasiler döneminin önde gelen zühd şairlerinden Mahmûd Verrâk, (ö. 240)⁹ Türk akademi çevresinde yeterince tanınmayan Arap şairlerindedir. Gördüğümüz kadarıyla hakkında müstakil bir araştırma yapılmamıştır. Atilla Yargıcı “I. Abbasî Döneminde Zühd Şairleri” başlıklı makalesinde Verrâk’a zühd şairleri arasında yer vermişse de zühd şiirine bizzat şairin divanından değil ikincil bir kaynak olan Şevki Dayf’ın *Arap Edebiyat Tarihi* kitabından atıfta bulunmuştur.¹⁰ Hâlbuki Yargıcı’nın 2005 yılında yayımlanan bu makalesinden 14 yıl önce 1991 yılında Verrâk’ın divanı Velîd Kasâb tarafından tahkikli olarak neşredilmiş ve divanın mukaddimesinde şairin hayatı ve edebi yönü hakkında detaylı bilgi verilmiştir. A. Yaşar Koçak da “Şair Cariyeler” başlıklı makalesinde Mahmûd Verrâk’ın “Seken” adındaki bir cariyesinin dönemin halifesine hitaben söylemiş olduğu bir şiiri ele alırken Verrâk’ın hayatına kısaca değinmiştir.¹¹

Velîd Kasâb, Arap edebiyat tarihi, şiir antoloji kaynakları, biyografik özellikli “tabakat, terâcim” kaynaklarında Mahmûd Verrâk’a nispet edilen şiirleri *Divânu Mâhmûd Verrâk şâiru’l-hikmeti ve’l-mev’izah* adlı eserde bir araya getirmiştir. Bu çalışmamızda adı geçen divanındaki şiirler “gençlere öğüt” bağlamında incelenecektir.¹²

⁸ Zühd şiiri dendiğinde kuşkusuz akla gelen ilk isim Ebu’l-Atâhiye’dir. Onun zühd konulu şiirlerinin modern Arap edebiyatında ölüm temalı romantik şiirleriyle bilinen Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî’nin şiirleriyle karşılaştırılması hakkında bkz: Adnan Arslan, “Klasik’ten Modern’e Arap Edebiyatında Değişmeyen Tema: Fani Dünya”, *SSS Journal* 3-11 (2017).

⁹ Dayf, *Târîhu’l-edebi’l-Arabî*, 2: 409.

¹⁰ Atilla Yargıcı, I. Abbasî Döneminde Zühd Şairleri, *Nüşa* 19 (Güz 2005): 57-68.

¹¹ A. Yaşar Koçak, “Şair Cariyeler”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10411> (Erişim: 29.11.2018)

¹² Verrâk’ın hayatı ve şairliği hakkında ayrıntı için bkz: Mahmûd Verrâk, *Divânu Mâhmûd Verrâk Şâiru’l-hikmeti ve’l-mev’izah*, tah: Velîd Gasâb, 1. Baskı, (Şam: Müessesetu’l-fünûn, 1988), 11-32.

1. Verrâk'ın Divanında Gençlik

Mahmûd Verrâk'ın içki ve eğlence ile geçirdiği söylenen¹³ gençlik döneminden sonra söylemiş olduğu “zühd” şiirlerinde doğal olarak gençliğini “bad i heva” zayi etmesinin esef ve nedameti vardır.¹⁴ Şair, kendi yaşamış olduğu kötü tecrübelerin benzerini gençlerin de yaşamaması için samimi dille söylediği şiirlerinde “içten” ve “sade” bir dil kullanmıştır. Onun zühd konulu şiirlerinde edebiyat, “irşad”ın hizmetindedir. Bu gafletle geçen bir ömür neticesinde gecikmiş bir uyanışın, arzuyla, belâgatle, söz sanatlarıyla telafi çabasıdır.

Verrâk'ın şiirlerinde biçimsel olarak dikkat çeken özellik, çoğu zaman bu şiirlerin uzun kasideler şeklinde değil, kimi zaman dörtlükler kimi zaman da daha kısa iki beyitten oluşan kıtalar şeklinde söylenmiş olmasıdır. Şiirlerinin kısa ve hikmet içerikli olması özelliği ile ön plana çıkan Verrâk genel olarak; fakirlik, ihtiyarlık, ölüm, terk-i dünya, arzulara uyma ve ahlaki yozlaşma gibi temaları ele almıştır. Diğer taraftan yaşadığı dönemde halifeye ve saraya yaklaşarak onlardan çıkar devşirmek isteyen müdâhinleri ve sadece gelir elde etmek için ilim talebinde bulunan kimseleri eleştiren şiirleri de vardır. Şairin şiirleri tekellüften uzak içten söylenmiştir. Şiirlerinde kullandığı dil sade olup, kelimelerin seçiminde dikkatli ve titiz davranmıştır. Vermek istediği mesajı muhatabına en hızlı ve en kolay bir şekilde ulaştırmadaki mahareti onun şiirlerini hafızalara kazınmış ve ona az sözle çok şey ifade etme (cevâmiu'l-kelim) özelliği kazandırmıştır. Verrâk, geçmiş ömrünü zayi edişine sebep olarak kendini dünya hanında gelip geçen fani misafir değil, bâkî bir ev sahibi tevehhüm etmesini görmektedir. Yolcu olduğunun farkında olmayan birinin gideceği yere hazırlık yapmasını beklemek mümkün değildir. Bu itibarla Verrâk, hemen tüm zühd şairlerinde olduğu gibi özellikle sağlık ve gençlik nimetine mazhar olanları ikaz etmek ister. Gaflet uykusunda, ileride başına geleceklerden habersiz ve zamanın eğlenceleri ile ömrünü telef eden gençler, uykuları ne kadar tatlı da olsa sonunda ecel pençesi ile uyandırılacaklar ve zayi ettikleri ömürlerinin hesabını vereceklerdir. Şairimiz bu durumu şiirinde şöyle dile getirmiştir.

¹³ Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabi*, C. II, 409.

¹⁴ Zayi edilen bir gençlik fırsatını zühd şiiri ile telafi etme çabası, Verrâk'ın dışında Ebu'l-Atâhiye ve Ebû Nûvâs gibi diğer Abbâsi şairlerinde de görülmektedir.

اعلم بأنك نائم... فوق الفراش وأنت راحل

*Yolcu olduğun halde döşek üzerinde uyumakta olduğunu bil.*¹⁵

Gençlerin en kıymetli sermayeleri olan sağlıkları maalesef onların ömürlerini zayi etmelerinin de bir sebebidir. Verrâk, onlara hakiki manada hastalığın günahlar olduğunu hatırlatmak istemiştir. Bu tehlikeli hastalığa yakalanmanın yegâne çaresi de Allah zikridir. Aşağıdaki beyitlerinde bu durumu ifade etmiştir.

وَإِذَا مَرَضَتْ مِنَ الذُّنُوبِ فِدَاوِيهَا

بِالذِّكْرِ إِنَّ الذِّكْرَ خَيْرٌ دَوَاءٍ

وَالسُّقْمُ فِي الْأَبْدَانِ لَيْسَ بِضَائِرٍ

وَالسُّقْمُ فِي الْأَدْيَانِ شَرُّ بَلَاءٍ

*Günah hastalığına yakalandı isen,
onu zikirle tedavi et ki zikir en iyi ilaçtır.
Bedendeki hastalıkların zararlı değildir.
Dindeki hastalık ise belanın en şerlisidir.*¹⁶

Gençlerin gaflete düşerek ebedi yolculuk azığı olan takvayı ve ibadeti ihmal edişlerinin sebebi olarak gösterilen gençlik ve sağlık nimeti elbette ki kalıcı değildir. Hatta kişinin sağlıklı olması dahi ecelin gelişine engel olamaz. Hasta olanın şifadan ümit kesmesi doğru olmadığı gibi kişinin sağlığından emin olması da büyük bir yanılıdır. Verrâk bu gerçeği ilginç bir gönderme ile aşağıdaki beyitlerinde hayalde canlandırmak istemektedir:

وَكَمْ مِنْ مَرِيضٍ نَعَاهُ الطَّبِيبُ

إِلَى نَفْسِهِ وَتَوَلَّى كَتِيبَ

فَمَاتَ الطَّبِيبُ وَعَاشَ الْمَرِيضُ

¹⁵ Verrâk, *Divân*, 162.

¹⁶ Verrâk, *Divân*, 68.

فأضحى إلى الناس ينعى الطبيب!

“Doktorundan ölüm haberini almış ve kederli dönmüş nice hastalar var ki
hekim kendisine vefat haberini vermiş
ve kederli bir halde dönüp gitmiştir.
Sonrasında doktor vefat etmiş ve hasta yaşamıştır.

Hasta da gelip sabah insanlara onun vefat haberini vermiştir.”¹⁷

Hayatını muhtemel tehlikelerden korumak için nice çabalar harcayan, en basit riskleri dahi göz önünde bulunduran gençlere Verrâk'ın bir tavsiyesi daha olacaktır:

عُمْرُكَ قَدْ أَفْتَيْتَهُ تَحْتَمِي فِيهِ مِنَ الْبَارِدِ وَالْحَارِ
وَكَانَ أَوْلَى بِكَ أَنْ تَحْتَمِي مِنَ الْمَعَاصِي خَشِيَّةَ النَّارِ

Ömrünü ki soğuktan sıcaktan korumak için tükettin;

Hâlbuki Cehenneme düşme korkusu ile günahlardan sakınmak daha yerinde idi.¹⁸

Gençliğin dünya hayatına bağlanarak ahireti unutmamasında diğer bir saik de dünyanın cazibeli ve süslü görüntüsüdür. Gençlik damarı akıldan ziyade hissi dinleyerek hazır zamanında gördüğü hayatın şatafatına aldanmakta ve bir yolcu olduğunu unutmaktadır. Gençleri derin gaflet uykusundan uyandırmak isteyen Verrâk, dünyanın “süslü” görünüşünün arka tarafında “çirkin” yüzünü göstermek istemektedir. Dünya hayatının makam mevkili ve süslü maskesinin arkasında mezarlıkların, yokluk ve darlıkların da kapıyı çalacağı bir günü hatırlatmaktadır:

هي الدنيا وزخرفها ولكن ما مصائبها
لئن غرت منايرها فقد وعظت مقابرها
وإن غشيت مواردها فقد نصحت مصادرها

İşte dünya ve onun ziyneti; fakat bu dünyanın akıbeti ne ola!

¹⁷ Verrâk, *Dîvân*, 70.

¹⁸ Verrâk, *Dîvân*, 126.

Onun yüksek yüksek minberleri aldatıyor olsa da mezarlarının da söyleyeceği vardır.

Gelirleri aldatıyorsa da giderlerinin de sana söyleyeceği bir şeyler vardır.¹⁹

Gençlere ahiret yolculuğunu unutturan diğer bir husus da gençlik baharının simgesi olan simsiyah saçlar ve sakallardır. Ancak sağlık ve dinçlik baki olmadığı gibi ümit kokan o kapkara saçlara da aklar düşecektir. Ölümün habercisi olan o beyazlıklar karanlık gecede parıldamaya başlayan yıldızlar gibi en son beyaz kefene girinceye kadar tüm bedeni istila edecek ve gençlik sancağını yere atarak yaşlılık sancağını vücudun her yerine dikecektir. Bu durumu Verrâk şöyle ifade etmiştir:

فاجاك من وفد المشيب نذيرُ والدَّهْرُ من أخلاقِهِ التَّغْيِيرُ
فَسَوَادُ رَأْسِكَ فِي الْبَيَاضِ كَأَنَّهُ لَيْلٌ تَدْبُ نُجُومُهُ وَتَسِيرُ

Sana ihtiyarlık heyetinden bir uyarıcı elçi geldi;

zaten feleğin ahlakındandır değişken olması;

beyazlar içerisinde başının siyahlığı

sanki gecede hareket eden yıldızlar gibi²⁰

Dünya hayatını güzelleştiren ve kalpleri kendine bağlayan cazip süslerden biri de yaşamın sevinçleri ve neşeli tatlı günleridir. İster genç olsun ister yaşlı herkesin yaşamında onu hayata bağlayan tatlı mutluluklar elbette vardır. Kişinin bu ferah verici sahneleri kalıcı zannederek ahiretini unutmaması onun aldanışdır.²¹ Verrâk, aşağıdaki beyitlerinde insanın bu aldanış halini, ölümün kaçınılmaz bir son olduğunu hatırlatarak sarsmak istemektedir:

¹⁹ Verrâk, *Dîvân*, 131.

²⁰ Verrâk, *Dîvân*, 120.

²¹ “Kendini aldatmak” (self-deception) psikolojide bir kavram olarak kullanılmaktadır. Araştırmacılar arasında kabul görmüş bu kavram üzerinde pek çok şey söylenmiştir. Freud kendini aldatmayı, *libido ve saldırganlık gibi biyolojik temel içgüdülere bilinçdışı bir karşı koyma*” olarak belirtirken A. Maslow ise onu *temiz olan insan tabiatının geliştirilmeyip, marazi tutum ve davranışların insanda zuhur etmesi* şeklinde tanımlamıştır. Ali Kuşat, “Psikolojik Bir Olgu Olarak Kendini Aldatma ve Dini İnançla ilişkisi”, *Dini Araştırmalar*, 3-8 (Eylül-Aralık 2000): 97-116. Bu makalede kullanılan “kendini aldatma” ise Fâtır sûresi 5. Âyette mealen geçen “Dünya hayatı sizi aldatmasın!” ikazından ilhamını almaktadır. Buna göre insan “dünya hayatı”nın süsü olan “gençlik, dinçlik, varlık ve makam” peşinde sonunu düşünmeyerek kendini aldatmakta ve sermayesi olan ömrünü anlamsız şeylerle heba etmektedir.

إِنَّ عَيْشًا إِلَى الْمَمَاتِ مَصِيرُهُ لِحَقِيقِ أَلَا يَدُومَ سُرُورُهُ
وسرورٌ يكونُ آخرَه المَوْتُ سِوَاةً قَلِيلُهُ وَكَثِيرُهُ

*Varacağı yer ölüm olan bir hayatın kesinlikle mutluluğu devam etmeyecektir;
sonu ölüm olan bir mutluluğun azı da çoğu da eşittir.*²²

Verrâk'a göre gençlerin aldanma sebeplerinden birisi de aşktır. Aşağıdaki şiirinde insanın iradesini devre dışı bırakan ve onun hürriyetini ortadan kaldıran bir duygunun pençeleri arasında gençlerin düştüğü esaret durumunu betimlemeye çalışmaktadır. Gençlerin cezbedici bu aşk ateşinden uzak durmalarını tavsiye etmektedir:

هُوَ أَكْ وَلا تَكْذِبْ عَلَيكَ أَمِيرُ
وَأَنْتَ رَهِينٌ فِي يَدَيْهِ أُسِيرُ
يَسْؤُمُكَ عَصِيانًا وَأَنْتَ تُطِيعُهُ
وَطَاعَتُهُ عَارٌ عَلَيكَ كَثِيرُ

“Aşkın -sana yalan söylemez- senin emirindedir.

Ve sen onun pençeleri arasında esirsin.

Sana isyan ederek senin üstüne çıkar da sen ona itaat edersin

*Ona itaat ise sana çok ayıptır.”*²³

“Aşk ateşine düşmemek için gencin yapması gereken şey nedir?” sorusuna Verrâk'ın cevabı açıktır. Ona göre iradelerin üstünde taht kurarak insanları kendine esir eden aşkın ve şehvetin ağına düşmemek için gözlere sahip olunmalıdır. Esaret ve zillet ile son bulan aşk girdabına düşenler ilk bakışlarının kurbanları olmuştur:

مَنْ أَطْلَقَ الطَّرْفَ اجْتَنَى شَهْوَةً
وَحَارَسَ الشَّهْوَةَ غَضَّ البَصْرَ

²² Verrâk, *Dîvân*, 130.

²³ Verrâk, *Dîvân*, 117.

Kim göz atarsa, şehvet toplar.

Gözü kapamak şehvetin bekçisidir.²⁴

Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş bir mümin nasıl olur da dünya hayatında haram helal demeden dalar? Nasıl olur da sonunu düşünmeden yaşayabilir? Kendinden sadır olan her söz ve fiilin hesabının sorulacağına iman etmiş bir Müslüman'ın sorumsuzca yaşaması nasıl mümkün olabilir? Verrâk, yaşadığı dönemde Müslüman'ın bu kendini aldatmışlık halinin yaygın olduğunun farkındadır. Dünyanın haram helal gözetmeden hiçbir lezzetini kaçırmak istemeyen ama diğer taraftan iman ettiği Cennetin de lezzetlerine göz diken ve hesaba çekilip azaba uğratılmayacağından emin Müslüman profilini teşhis eden Verrâk'ın istifhamları sarsıcıdır:

تلذذت في الدنيا بكل طريفة

على أنها أيضا حرام ومحرم

وتأمل جنات الخلود لبسما

تقدر! من يقضي بهذا ويحكم

Tüm yeni güzellikleri edinmek suretiyle dünyada lezzet aldın.

Hâlbuki onlarda haramlar, yasaklanmış olanlar da vardı.

Bir de ebedi cennet bahçelerini umarsın ki

Yazık senin zannına! Kim bu şekilde yargılar ve karar verir ?²⁵

Verrâk'ın divanına bir bütün halinde damgasını vuran alamet-i farika, "fâni-bâkî düalizmi" olarak nitelendirilebilecek çarpıcı karşılaştırmadır. O gördüğümüz kadarıyla "zühd" hayatının doğru bir karar olduğunu ikna sadedinde yapılmış bu karşılaştırmalarda aldatıcı ve gaflet verici yönü bulunan unsurların karşısına düşündürücü ve hevesi kırıcı diğer karşıt öğeleri çıkarmaktadır. Bu karşılaştırmalardan en sık gözlemlenen kuşkusuz "gençlik-ihtiyarlık" özelinde cereyan etmektedir:

²⁴ Verrâk, *Dîvân*,110.

²⁵ Verrâk, *Dîvân*, 179.

شباب كأن لم يكن

وشيب كأن لم يزل

Hiç olmamış gibi bir gençlik

*Hiç bitmemiş gibi bir ihtiyarlık*²⁶

Hayat/ölüm, zenginlik/fakirlik, hayaller/acı son gibi karşılaştırmalardan başka yapmış olduğu başka bir karşılaştırma ise “sağlık ve hastalık” hakkındadır:

بأدر شبابك أن تحرما

وصحة جسمك أن تسقما

“Yaşlanmadan önce gençliğin;

*Yatağa düşmeden vücut sağlığının kıymetini bil.”*²⁷

Verrâk, Allah'ın baha biçilmez nimetlerine şükretmesi beklenen insanın yapmış olduğu isyanların ve nankörlüğün çirkinliğini göstermek istemektedir:

فلم تشكره نعمته ولكن

قويت على معاصيه برزقه

*“Onun nimetine şükretmedin lakin onun verdiği rızıkla ona isyan edebildin.”*²⁸

Kanaatimizce bu dizeler Verrâk'ın “cevâmiu'l-kelim” ifadelerinden en göz alıcı olanıdır. İnsanın Allah'ın nimetlerine şükretmek bir kenara o nimetleri, rızıkları (gençlik, sağlık vb.) yine o nimetleri veren Allah'a isyanda kullanmaktadır. Şair, gayet veciz tek bir dizede insanın, nimetlere şükretmemenin de ötesinde o nimetleri kullanarak Allah'a isyanlar edişini dile getirmiş bulunmaktadır. Son olarak şairimizin şükür mevzuunda ne kadar derin mülahazalara daldığını gösteren şu dizeleri, belki de onun klasik Arap şiirinde

²⁶ Verrâk, *Dîvân*, 160.

²⁷ Verrâk, *Dîvân*, 177.

²⁸ Verrâk, *Dîvân*, 154.

“unutulmayanlar” arasına nasıl girdiğini ve “Şairu’l-Hikme” olarak anılmayı hak ettiğini gösterme adına okuyanlara fikir verecektir:

شكر الإله نعمة موجبة لشكره

فكيف شكري به وشكره من به

“Allah’a şükretmek şükürü gerektiren bir nimettir.

O halde şükürü ihsanından olana şükürüm nasıl ihsan olur?”²⁹

Sonuç

İlk dönem Abbâsî şairlerinden olan Mahmûd Verrâk, zühd konulu şiir söyleyen Arap şairleri arasında yer almaktadır. Şiirleri ancak geçen yüzyılda divan haline getirilen şairin, Arap şiiri antolojisi kaynaklarında geçen şiirlerine hikemi içeriğinden dolayı vaaz ve irşat amaçlı telif edilen dini eserlerde de yer verilmiştir. “Sünûhat ve Havâtır” kâbilinden söylemiş olduğu şiirleri ezberlenmesi gayet kolay, veciz, çarpıcı ve sade dilli olma niteliğinden dolayı nesiller boyu aktarılmıştır. Verrâk’ın divanında sıklıkla gençlik ve gençlere vurgu yapıldığı dikkatimizi çekmiştir. Hayatı hakkında verilen bilgiler ışığında gördüğümüz kadarıyla Verrâk, hayatının gençlik kısmını yaşadığı dönemin lehviyatı ile geçirmiş fakat sonra tövbe olarak edindiği hayat tecrübesini genç nesillerle paylaşmak istemiştir. Yaşadığı topluma karşı sorumluluk duygusuyla yazmış olduğu samimi şiirlerinde gençlere hitaben “uyanın” mesajı, hemen her dizesinde hissedilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2018 yılı temasını “Peygamberimiz (a.s.m.) ve Gençlik” olarak belirlemiş olmasına binaen bu çalışma, başkanlığın Anadolu gençliğinin elinden tutma gayretine bir katkı olarak hazırlanmıştır.

Kaynakça

Aksu, Ali. “Emevîler Döneminden Sosyal Tabakalar”. İstem 8 (2006): 63-81.

Arslan, Adnan. “Klasik’ten Modern’e Arap Edebiyatında Değişmeyen Tema: Fani Dünya”. SSS Journal (2017): 3-11.

²⁹ Verrâk, *Dîvân*, 131.

- Arslan, İhsan. "Muktedir Döneminde Abbasiler'de Sosyal Hayat". *İstem* 17 (2011): 123-154.
- Aycan, İrfan. "İslam Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı". <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/1702/18201.pdf> (Erişim: 29.11.2018).
- Dayf, Şevki. *Târihu'l-Edebi'l-Arabi el-asru'l-Abbâsiyyi'l-evvel*. 8. Baskı, Kahire: Dâru'l-maârif, 1966.
- Delice, Ali. Emevî Devletinin Yıkılış Nedenleri Üzerine Bazı Mülâhazalar. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1999): 299-320;
- Doğan, Yusuf. Emevîler Döneminde Mizahı Etkileyen Faktörler. *İstem* 8 (2006): 209-236.
- Duman, İsmail Serdar. *Emevîlerde Sosyal Hayat*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2004.
- Koçak, A. Yaşar. "Şair Cariyeler". <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10411> (Erişim: 29.11.2018).
- Kuşat, Ali. "Psikolojik Bir Olgu Olarak Kendini Aldatma ve Dini İnançla ilişkisi". *Dini Araştırmalar*, 3-8 (2000 Eylül-Aralık): 97-116.
- Ötenkaya, Yusuf. *Abbasiler Devletinde Siyasi Baskı, İsyan Ve Cinayetler (809-902)*. (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2015).
- Parıld, Metin. *Ebu'l-Atâhiye Şiiri*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007.
- Şeybân, Lütfi. *İlk Dönem Abbasilerde Kadın (132-232/750-874)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 1996.
- Verrâk, Mahmûd. *Divânu Mâhmûd Verrâk şâiru'l-hikmeti ve'l-mev'izah*. tah: Velid Gasâb.
- Yargıcı, Atilla. I. Abbasî Döneminde Zühd Şairleri, *Nüsha*, 19 (2005 Güz): 57-68.